

A hazai periférikus települések csoportosítása társadalmi-gazdasági jellemzőik alapján

Pénzes János, PhD habil
egyetemi docens – DE TTK

*„A területi egyenlőtlenségek új formái és
az átalakuló területpolitika”*

az MRTT XIX. vándorgyűlése
Budapesti Corvinus Egyetem
2021. november 4-5.

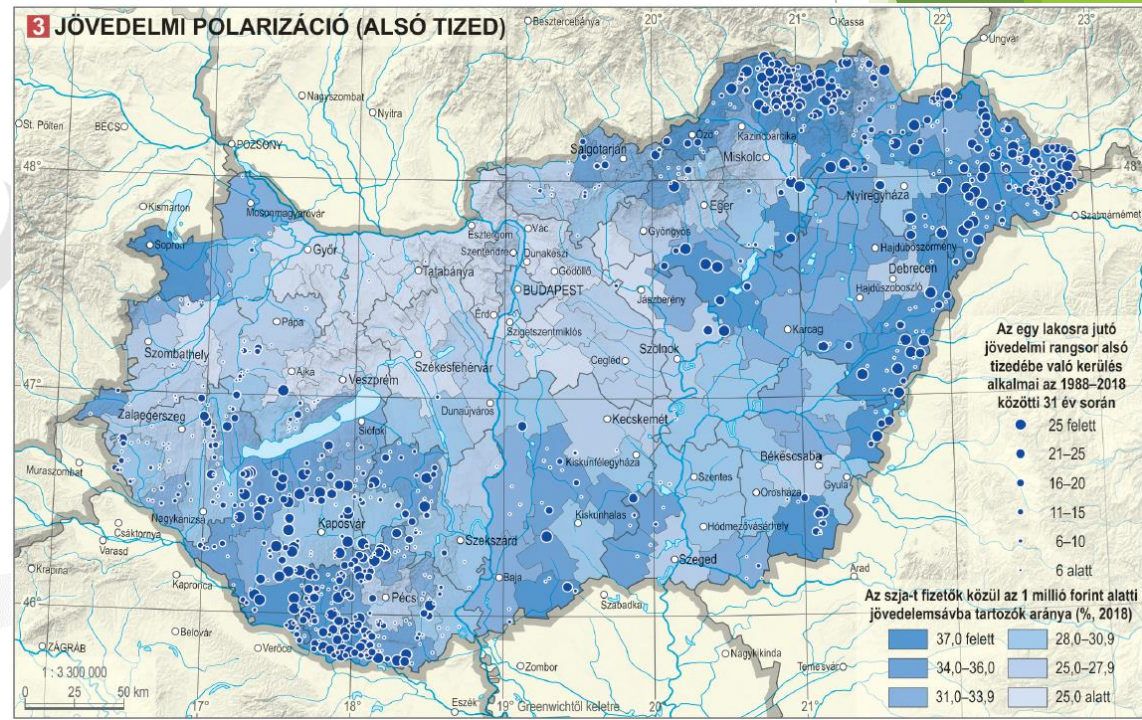
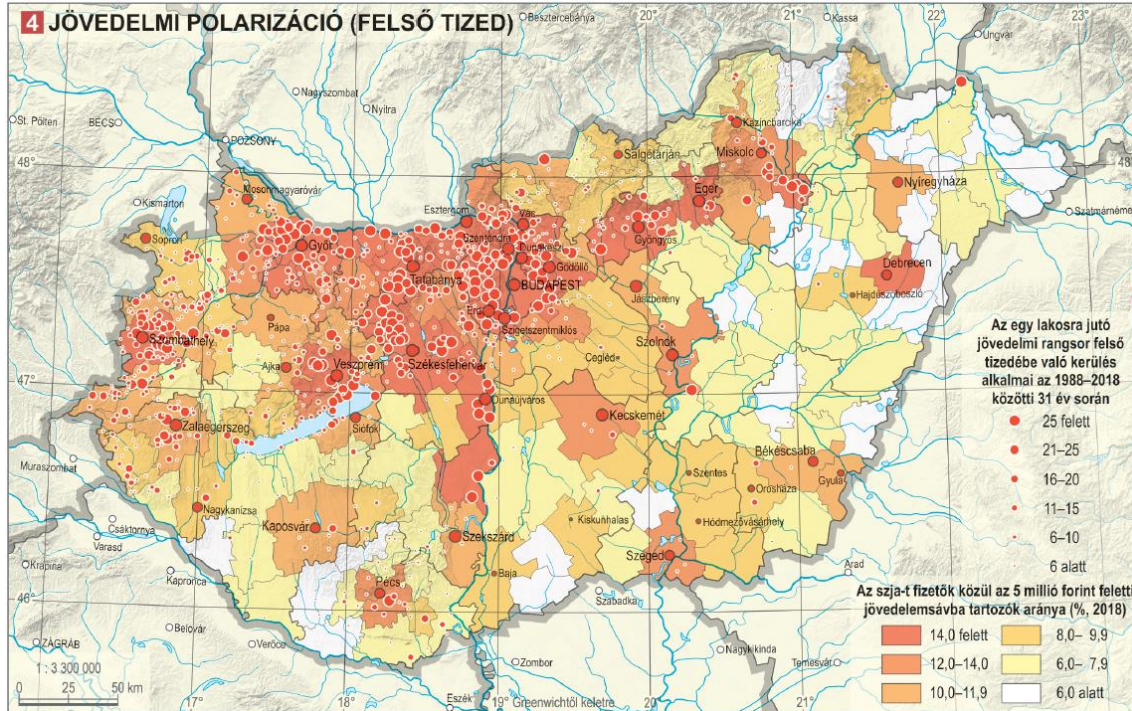


MAGYAR REGIONÁLIS
TUDOMÁNYI TÁRSASÁG

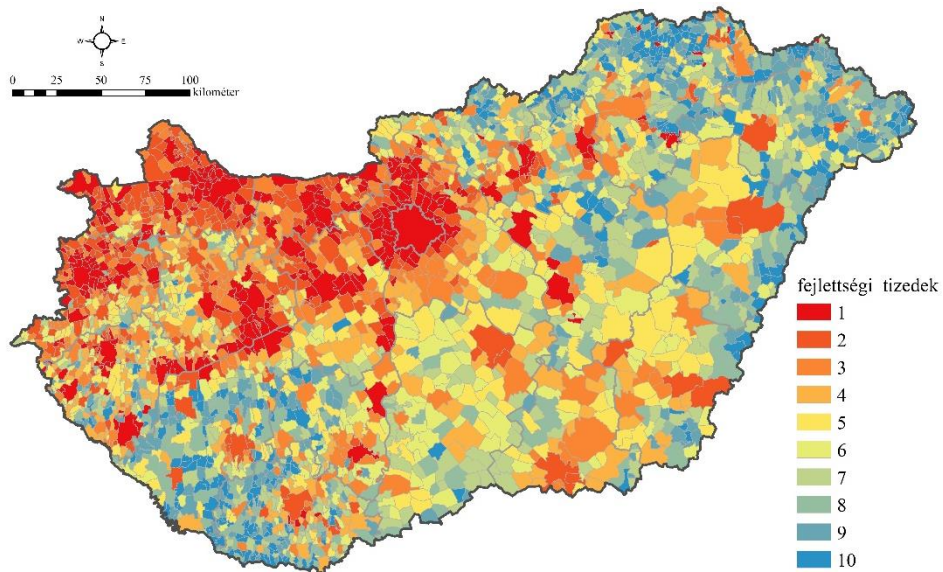


Periférikus települések az ország térszerkezetében

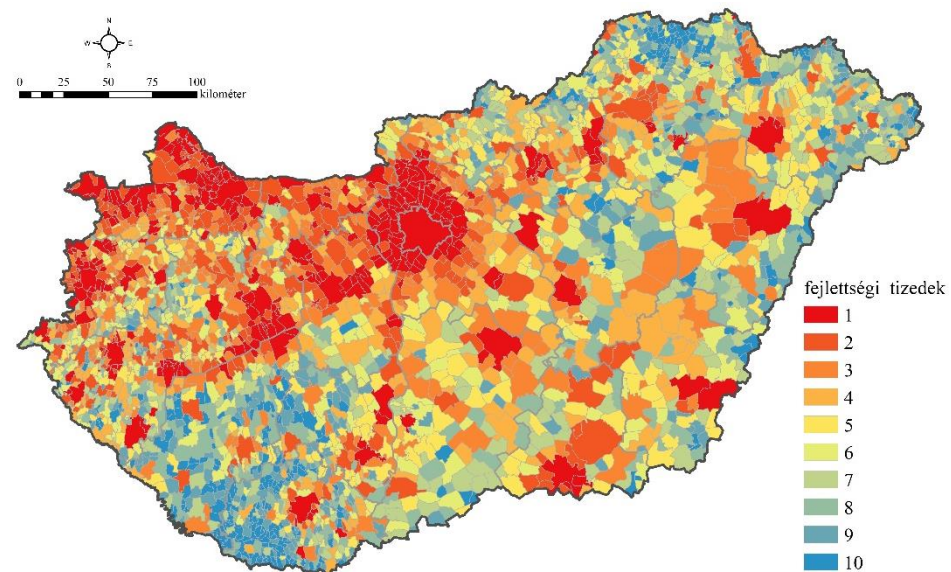
- A hazai településállományban *a rendszerváltást követően* jelentős polarizálódás zajlott le *az egyenlőtlenségek nagyfokú növekedése* mellett (Nemes Nagy 2009);
- Bár a *vélemények megoszlának* az egyenlőtlenségek ezredforduló utáni trendjeit tekintve, de *a periférikus települések leszakadása tartósnak bizonyult* (Pénzes 2011);
- Mindez *erőteljes területi koncentrációt* mutatva egyértelműen *térségi szintű leszakadást* jelez (Kovács–Koós 2018; Pénzes–Demeter 2021);
- A periférikus települések esetében a „*baj nem jár egyedül*” (Csatári et al. 1996), és az elmaradottság számos tényezőben testet ölt;
- Ez magyarázza egyúttal azt a jelenséget, hogy a különböző módszerek alapján készült fejlettségi számítások eredményei jelentősen összeesengenek;
 - Az elmúlt évek vizsgálatai alapvetően hasonló térbeli mintázatot jeleztek – munkaerő-piaci (Tagai et al. 2018; Alpek–Tésits 2019; Kóti 2020), iskolázottsági (Szilágyi–Gerse 2015; Németh-Dövényi 2018; Pénzes et al. 2018), lakáspiacra koncentráló (Pósfai–Nagy 2017), vagy éppen környezeti-egészségügyi dimenzióban (Papp et al. 2017) végzett vizsgálatok.



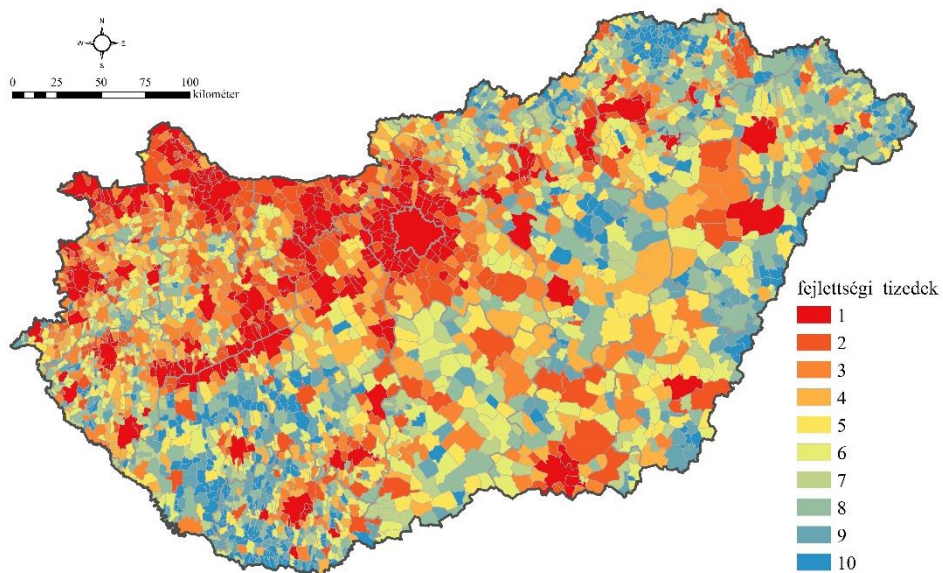
Forrás: Magyarország Nemzeti Atlasza
(szerk. Kocsis K.) 2021., 96-97. p.



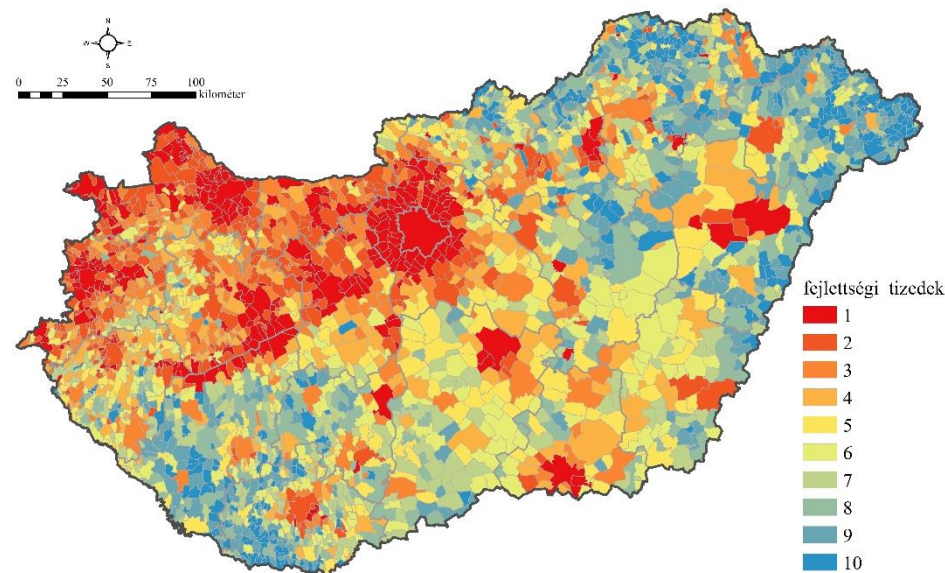
Területi deprivációs index (*KRTK, Koós 2015*)



Objektív jólléti index (*KRTK, Nagy-Koós 2014*)

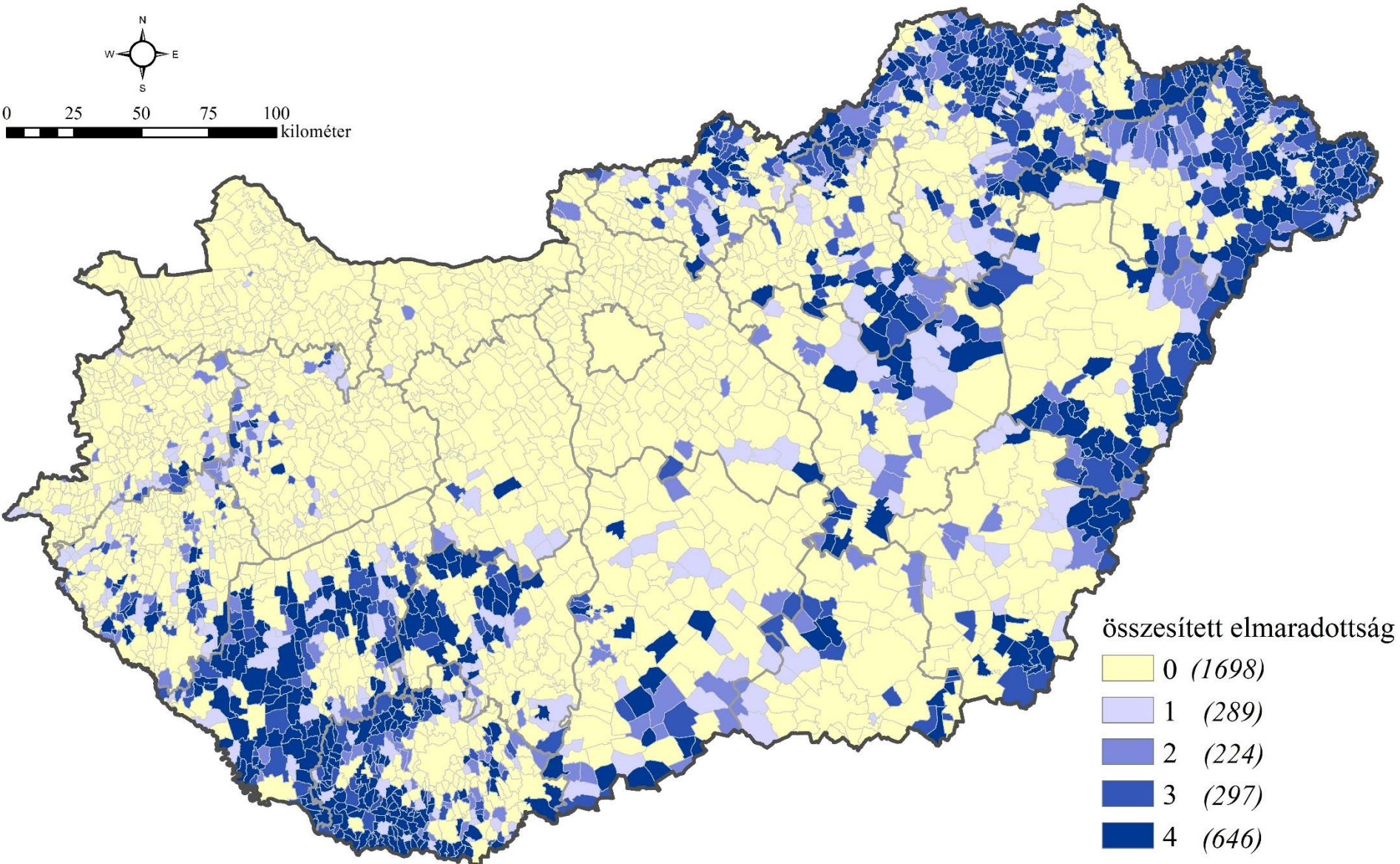


A települések társadalmi-gazdasági és infrastrukturális fejlettségét mérő **komplex mutató** (*KSH, 2015*)



Területi fejlettségi index (*DE, Péntes 2015*)

Az összesített elmaradottság, azaz a különböző módszerek alapján „periférikus kategóriába kerülés” eseteinek száma



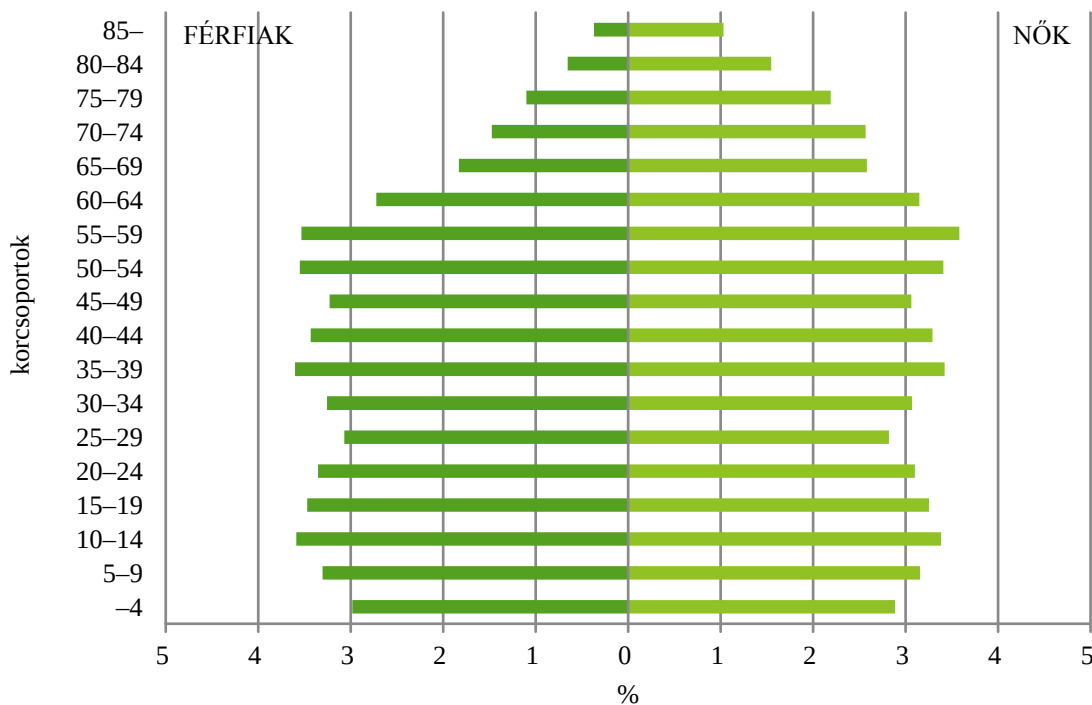
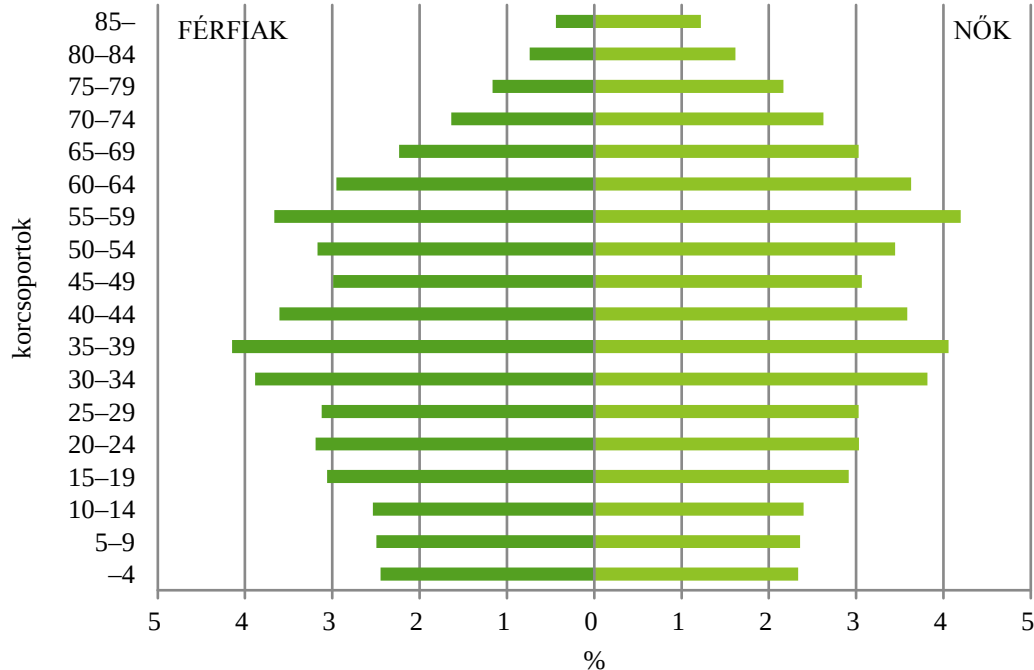
Forrás: saját szerkesztés a 105/2015. (IV.23.) kormányrendelet, Kovács 2010; Nagy–Koós 2014, Koós 2015 és Pénzes 2015 alapján

A cigányság aránya (%) és változása (százalékpont)
 a periférikus térségek kategóriáiban különböző adatforrások alapján

kategóriák	CIKOBI (1984-87)	DE (2010-13)	Változás (százalék- pont)	Népszám- lálás 1990	Népszám- lálás 2011	Változás (százalék- pont)
nem periférikus	2,57	6,46	+3,9	0,74	1,82	+1,1
enyhén periférikus	6,98	14,62	+7,6	2,55	6,15	+3,6
jellemzően periférikus	9,44	20,08	+10,6	3,36	8,37	+5,0
erősen periférikus	8,98	19,36	+10,4	3,89	9,59	+5,7
egyértelműen periférikus	14,40	31,89	+17,5	8,14	17,20	+9,1
összesen	3,77	8,85	+5,1	1,38	3,17	+1,8

Forrás: saját szerkesztés a CIKOBI és a DE felmérése alapján –
 KOCSIS K.–KOVÁCS Z. 1991; KERTESI G.–KÉZDI G. (SZERK.) 1998;
 PÉNZES J.–PÁSZTOR I. Z. 2014

A korszerkezet alakulása a
Magyarországon *(jobbra)* és
az egyértelműen periférikus
települések esetében *(lent)*
(2011)



Forrás: saját szerkesztés a
népszámlálási adatok alapján

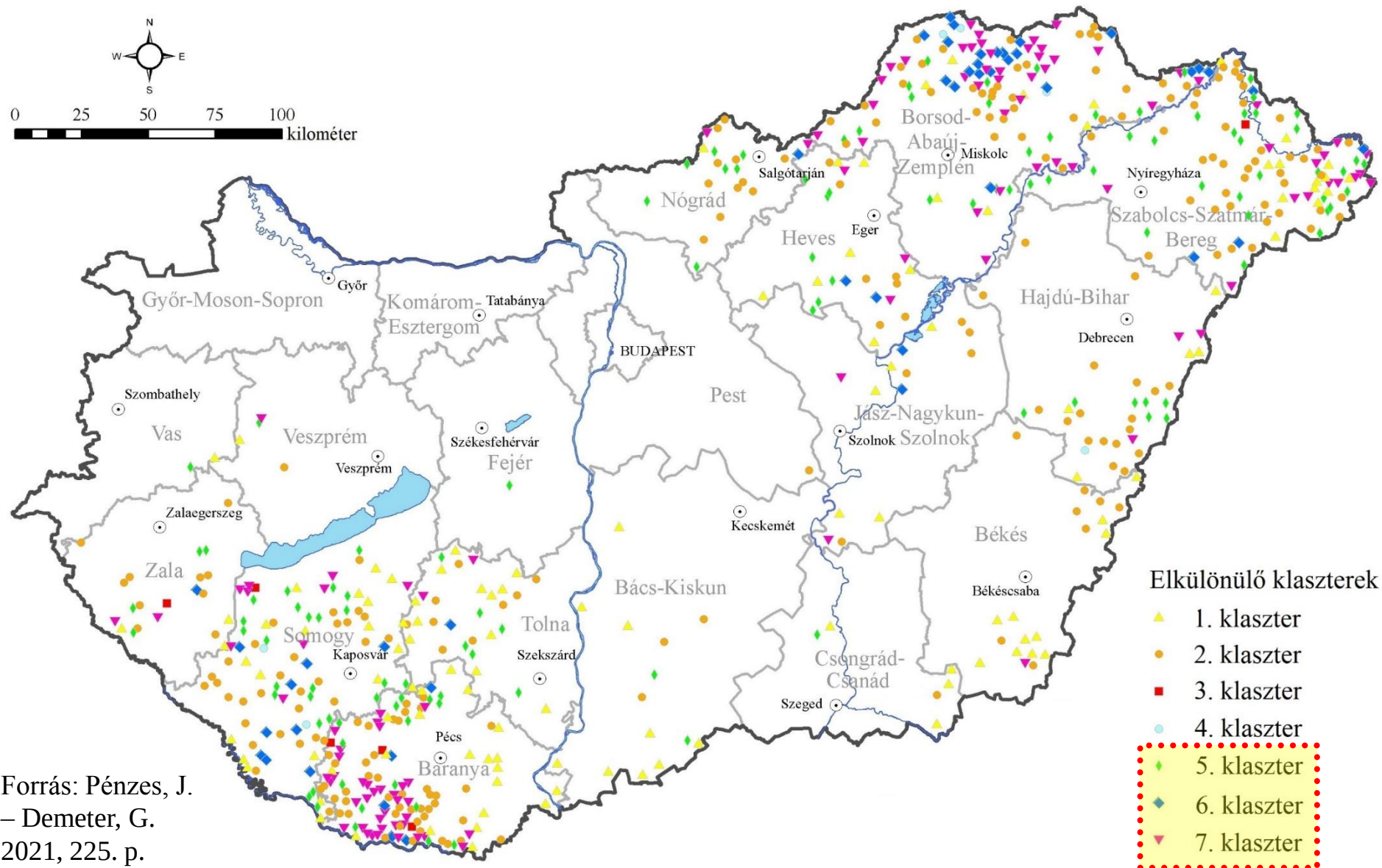
Az egyértelműen periférikus településcsoport vizsgálata

53 társadalmi-gazdasági és infrastrukturális mutató járási értéke alapján leszűkített 36 indikátorra főkomponens elemzés (Varimax-rotációval) futtatása – a rotált komponens mátrix alapján a következő indikátorok kiválasztása:

- öregedési index;
- halálozási ráta 1000 lakosra;
- hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű diákok aránya a 18 év alattiak arányában;
- aktivitási ráta;
- komfort nélküli lakások aránya;
- egy lakosra jutó adóköteles jövedelem
- adófizetők száma 100 lakosra;
- regisztrált bűnelkövetések száma 1000 lakosra;
- regisztrált vállalkozások száma 1000 lakosra;
- összes szélessávú internet előfizető száma 100 lakosra.

Hierarchikus klaszterelemzés (Ward-módszerrel) elvégzése – 7 klaszter elkülönülése.

Az egyértelműen periférikus települések típusai a klaszterelemzés eredményeinek tükrében



Az egyértelműen periférikus települések és
a településcsoportok iskolázottsági helyzete (2011 és 2016)

kategóriák	Érettségizettek aránya, %	Diplomások aránya, %	Átlagos elvégzett osztálysorszám	HH és HHH gyerekek aránya a 19 év alattiak körében, %
	a 7 éves és idősebb népesség körében			
1. klaszter (120 tel.)	14,52	4,08	8,97	37,95
2. klaszter (231 tel.)	14,77	4,19	8,96	50,33
3. klaszter (6 tel.)	14,35	4,57	9,04	58,43
4. klaszter (6 tel.)	7,73	1,36	7,95	61,90
5. klaszter (122 tel.)	12,01	3,55	8,51	57,54
6. klaszter (48 tel.)	6,26	1,94	7,52	78,72
7. klaszter (113 tel.)	11,76	3,23	8,51	68,48
<i>kategória összesen</i>	13,40	3,82	8,75	54,87
<i>Magyarország</i>	27,54	15,54	10,80	12,14

Az egyértelműen periférikus települések és a településcsoportok gazdasági helyzete (2016)

kategóriák	Egy lakosra jutó jövedelem, 1000 HUF	A regisztrált álláskereső	A közfoglalkoztatottak	Egy lakosra jutó önkormányzati helyi adóbevétel, 1000 HUF
		aránya a munkavállalási korú népességben belül, %		
1. klaszter (120 tel.)	602,5	9,2	11,9	12,75
2. klaszter (231 tel.)	643,0	10,9	15,4	9,70
3. klaszter (6 tel.)	575,7	10,2	22,2	2,42
4. klaszter (6 tel.)	370,7	10,2	20,6	6,99
5. klaszter (122 tel.)	520,1	13,1	15,4	13,32
6. klaszter (48 tel.)	373,4	16,8	25,9	4,37
7. klaszter (113 tel.)	538,8	12,3	21,8	6,49
<i>kategória összesen</i>	<i>582,3</i>	<i>11,5</i>	<i>16,1</i>	<i>10,32</i>
<i>Magyarország</i>	<i>1074,3</i>	<i>4,2</i>	<i>3,4</i>	<i>50,80</i>

Periférikus települések az ország térszerkezetében

1. klaszter: országos átlagtól mérsékelten elmaradó mutatók, nagyobb lakosságszám jellemzi, de kifejezetten előregedett az épületállomány;
2. klaszter: fiatalos korszerkezet, de mérsékeltebb leszakadást jeleznek a társadalmi-gazdasági-infrastrukturális mutatók – tipikusan a leginkább periférikus térségek környezetében helyezkednek el;
5. klaszter: roma népesség gyors növekedése jellemzi, kifejezetten rossz szociális és iskolázottsági mutatókkal, főként az egykori strukturális válságtérségekben;
6. klaszter: a legmagasabb roma népességarány jellemzi és rendkívül hátrányos szinte minden mérőszám tekintetében – jellemzően a Csereháton és a Bodroghözben;
7. klaszter: tipikusan kistelepülések alkotják, igen rossz társadalmi-gazdasági mutatókkal, rendkívül kiszolgáltatott munkaerőpiaci helyzettel – leginkább előbbi településcsoportot veszi körbe.

A periférikus települések fejlesztése igen heterogén és komplex megközelítésmódot, valamint azonnali beavatkozást igényel.

Köszönöm a figyelmet!

Felhasznált irodalom:

- Alpek B. L. - Tésits R. 2019: A foglalkoztathatóság térszerkezeti és települési dimenziói Magyarországon. – Területi Statisztika, 59(4): 381–399.
- Csatári B. - Kanalas I. - Kiss A. 2006: A területi konfliktusok és a perifériaproblémák általános értelmezése. – In: A periféria-képződés típusai és megjelenési formái Magyarországon (szerk. Kanalas I. - Kiss A.). MTA RKK ATI, Kecskemét. pp. 5-11.
- Egri Z. - Kőszegi I. R. 2020: A közúti elérhetőség szerepe a kelet-magyarországi gazdasági teljesítményben és gazdaságfejlesztésben. – Területi Statisztika, 60 (6): 653–687.
- Kertesi G. - Kézdi G. 1998: A cigány népesség Magyarországon. Budapest, Socio-typo. 467 p.
- Kocsis K. - Kovács Z. 1991: A magyarországi cigánynépesség társadalomföldrajza. In: Utasi Á. – Mészáros Á. (szerk.): Cigánylét. Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete. pp. 78–105.
- Koós B. 2015: A szegénység és depriváció a magyar településállományban az ezredfordulót követően – avagy kísérlet a települési deprivációs index létrehozására. – Tér és Társadalom, 29 (1): 53–68.
- Kóti T. 2020: A munkanélküliség és a közfoglalkoztatás területi különbségei, összefüggései Magyarországon. – Területi Statisztika, 60 (5): 517–547.
- Kovács K. - Koós B. 2018: A település-állomány jólléti pozíciójának mintázatai és azok változása 1990–2016. – Észak-magyarországi stratégiai füzetek, 15(3): 13–30.
- Magyarország Nemzeti Atlasza – Társadalom (szerk. Kocsis K.) 2021: https://www.nemzetiatlasz.hu/MNA/MNA_3_6_7.pdf
- Nagy, G. - Koós, B. 2014: First results in modelling objective well-being in Hungary at lower territorial level. Regional Statistics, 4 (2): 71–86.
- Nemes Nagy J. 2009: Terek, helyek, régiók. A regionális tudomány alapjai. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 350 p.
- Németh Á. - Dövényi Z. 2018: „Kiművelt emberfők” a térben – A diplomások területi eloszlása valóban a kiegyenlítődés irányába mutat? – Területi Statisztika, 58 (2): 129–150.
- Papp S. - Nagy G. - Boros L. 2017: A kedvezményezett települések objektív életminőség alapján történő lehatárolási lehetőségei. – Területi Statisztika, 57(6): 639–664.
- Pénzes J. 2011: A jövedelmi szempontból elmaradott települések területi átrendeződése a rendszerváltozás után. – Földrajzi Közlemények, 135 (1): 59–69.
- Pénzes J. 2015: A kedvezményezett térségek lehatárolásának aktuális kérdései. – Területi Statisztika, 55 (3): 206–232.
- Pénzes, J. - Demeter, G. 2021: Peripheral areas and their distinctive characteristics: The case of Hungary. – Moravian Geographical Reports, 29 (3): 217–230.
- Pénzes J. - Kiss J. P. - Deák A. - Apáti N. 2018: Térségi sokszínűség és stabilitás: az iskolázottság települési szintű egyenlőtlenségeinek változása Magyarországon 1990–2011 között. – Területi Statisztika, 58 (6): 567–594.
- Pénzes J. - Pásztor, I. Z. 2014: Romák Magyarországon. – A földgömb 32 (288): 17–18.
- Pósfai, Z. - Nagy, G. 2017: Crisis and the Reproduction of Core-Periphery Relations on the Hungarian Housing Market. – European Spatial Research and Policy, 24 (2): 17–38.
- Szilágyi D. - Gerse J. 2015: Fokról-fokra a települési lépcsőn – Társadalmi-gazdasági különbségek a településhierarchia-szintek között Magyarországon. – Területi Statisztika, 55 (2): 180–198.
- Tagai, G. - Bernard, J. - Šimon, M. - Koós, B. 2018: Two faces of peripherality: labour markets, poverty, and population dynamics in Hungary and Czechia. – Regional Statistics, 8(2): 19–45.
- 105/2015. (IV.23.) Korm. rendelet a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről